

Nikolai N. Afanasiev
Canoane și conștiință canonică

© 2005; Pentru ediția de față,
Editura Egumenița, Galați, România

I.S.B.N. 973-7952-65-0

Nikolai N. Afanasiev

**CANOANE
ȘI
CONȘTIINȚĂ CANONICĂ**

Traducere de Constantin Făgețan

EDITURA EGUMENIA

CANOANE ȘI CONȘTIINȚĂ CANONICĂ*

Când viața în comunitățile ecleziale se scurge fără întreruperi semnificative înlăuntru sau în afară, în forme familiare conștiinței bisericești, mai ales atunci când lipsește amintirea vreunor schimbări vădite ori însemnate, marea masă a celor din Biserică sânt înclinați a crede că formele existente rămân statornice și nestricate. Conștiința canonică obișnuită în aceste epoci purcede din chiar formele vieții bisericești: tot ceea ce oglindește acele forme este socotit canonic și tot ce se abate este privit ca încălcare a canoanelor înseși. Temeiul unei asemenea convingeri stă în credința neștrămutată că alcătuirea bisericească, sfințită de trecerea veacurilor, nu poate fi așezată decât pe canoane și rânduită de ele. Meritul necontestat al unei astfel de conștiințe canonice stă în concluzia că, dacă ea nu rezolvă toate problemele canonice, reușește în orice caz să le lase de-o parte. Văditele probleme canonice nu sânt înfruntate, deoarece conflictul între canoane și viața bisericească rămâne în umbră.

Însă traiul fericit se încheie de îndată ce lina și tihnită scurgere a vieții Bisericii este tulburată, și înseși formele vieții bisericești încep să se schimbe. Orice ruptură, orice schimbare în viața Bisericii, îndeosebi apariția noilor forme, cere o evaluare canonică. Conștiința canonică obișnuită rămâne neajutorată în fața unei astfel de evaluări, fiind ea însăși zdruncinată și pierzându-și temelia statornică ce-o avea sub domnia vechilor forme. În astfel de vremuri schimbătoare are loc o anumită schimbare în chiar temeiul conștiinței canonice: canoanele sânt recunoscute ca temelii și criteriile cele mai înalte, ca mijloace de rezolvare a problemelor canonice și evaluare a vechilor și nou-apărutelor forme ale vieții bisericești. Vechea formulă, „este canonic ceea ce corespunde formelor de veacuri ale vieții bisericești” este înlocuită cu formula „este canonic ceea ce corespunde canoanelor.” Noua formulă cere o mai atentă studiere și familiarizare cu materialul canonic decât în trecut. Însă familiarizarea cu subiectul arată că în acest domeniu nu toate sânt atât de simple pe cât am fi dorit. Se vedește că nici canoanele nu pot fi întotdeauna criteriile ultime, cerând ele însele un criteriu mai înalt. Ca urmare, conștiința canonică obișnuită nu este doar neputincioasă a se ocupa de problemele canonice, dar ea însăși se găsește în totală nesiguranță.

Nesiguranța conștiinței canonice este pricina multor greutăți din viața bisericească de astăzi. Desigur că, cu timpul, greutățile vor fi depășite, mai ales dacă împrejurările vieții noastre se schimbă, nu doar ca urmare a unor lucruri ce țin strict de Biserică, ci și a altora ce nu au legătură cu Biserica. Pe de altă parte, mi se pare că dacă am putea cumva să dăm o mână de ajutor pentru ca scurgerea timpului să ne fie favorabilă, atunci am putea să ne pregătim pentru depășirea greutăților, prin statornicirea unui temei corect al conștiinței canonice și a unei legături corecte cu canoanele, întemeiate pe această conștiință.

*Publicat inițial sub titlul „Kanonii i kanoniceskoe soznanie”, în revista *Puti*, Nr. 39 (1933). Traducerea s-a făcut după versiunea în limba engleză a Păr. Alviaan Smirenski (<http://www.holy-trinity.org/ecclesiology/afanasiev-canons.html>)

Pentru rezolvarea problemelor canonice nu este de ajuns cunoașterea materialului canonic și nici iscusința aplicării acestei cunoașteri prin citarea unui canon sau a altuia în anumite cazuri. Trebuie știut ce înseamnă „canonic” și „necanonic,” adică trebuie să existe un criteriu mai cuprinzător și mai înalt care să fie superior problemelor canonice individuale și prin care atât canoanele cât și formele exterioare ale vieții bisericești să poată fi judecate. Acest criteriu se poate manifesta doar sub înrâurirea unei drepte conștiințe canonice, ce nu se naște din lucruri vremelnice și schimbătoare, ci din cele neschimbătoare, statornice, mai presus de timp și veșnice. Astfel problema dreptei conștiințe canonice ne conduce la temeiul pe care această conștiință trebuie așezată.

Este cu puțință să căutăm temeiul dreptei conștiințe canonice doar în formele vieții bisericești dezvoltate de-a lungul istoriei, așa cum este înclinată a face conștiința canonică obișnuită? Cu alte cuvinte, pot fi oare formele dezvoltate de viața bisericească socotite ca neschimbabile? Întrebarea poate fi reformulată altfel: Oare formele istorice ale vieții bisericești sânt singurele cu puțință? Oare nu este cu puțință ca, în ultimă instanță, să ne închipuim alte forme de viață bisericească rezultate din alte împrejurări istorice decât cele existente în prezent?

Aplecându-ne asupra istoriei, răspunsul pare a fi afirmativ. În fapt, posibilitățile istorice erau felurite; istoria putea să se desfășoare în alte direcții iar viața bisericească nu a rămas mereu o reflectare a ceea ce constituise temelia primelor comunități creștine, ci a fost supusă unor schimbări substanțiale față de acele începuturi, introducând lucruri noi. Spre a vedea aceasta, este de ajuns să comparăm alcătuirea harismatică a obștilor creștine din veacul întâi, nu numai cu viața noastră bisericească, ci chiar cu alcătuirea Bisericii în veacul al patrulea și al cincilea; ori alcătuirea Bisericii din veacul al doilea, cu micile sale obști independente una de alta, cu rânduiala Bisericii din vremea înființării domeniilor patriarhale#; sau, în sfârșit, forma Bisericii Alexandriei celui de-al treilea veac, cu formele din imediata sa vecinătate: Antiohia, Ierusalim și Efes. Chiar și în vremurile când temeliile orânduirii bisericești ajunseseră la plinătatea dezvoltării lor se pot descoperi un număr de exemple de schimbări radicale: alcătuirea Sinoadelor în perioada pre-constantiniană și în perioadele mai târzii; delimitarea autorității episcopale, însemnătatea elementului laic etc. N-ar fi drept să spunem că comunitatea Romană a veacului întâi cuprindea în sine toate trăsăturile viitorului „catolicism.” Ca urmare a unui număr de alte condiții istorice, istoria Bisericii Apusene ar fi putut avea o altă dezvoltare: putea să se abată mai puțin față de Biserica Răsăriteană în ce privește alcătuirea, tot așa cum și Biserica Răsăriteană ar fi putut să dobândească mai multe trăsături ale „catolicismului.”

Totuși alcătuirea Bisericii este înrâurită nu doar de feluritele forme ale condițiilor istorice – ecleziale, politice, sociale, culturale – ci de încă ceva, ce nu depinde de înrâuririle vremelnice și schimbătoare. Alcătuirea canonică este doar întruchiparea dinafară a învățaturii dogmatice despre Biserică, învățatură ce este nucleul neschimbător și afară de timp care e așezat sau trebuie așezat ca temelie a oricărei alcătuirii bisericești. Din același sâmbure, în funcție de feluritele condiții și deosebiri de cultivare, crește o plantă cu anumite particularități exterioare. Dar oricât de departe ar merge acele particularități, o anumită sămânță nu poate răsări decât într-un anume fel.

Alcătuirea canonică a Bisericii se poate diferenția, diferențierea fiind legitimă și chiar necesară, atâta vreme cât nu aduce atingere conținutului neschimbător al Bisericii.

În felurite epoci istorice conținutul Bisericii poate lua felurite înfățișări, în măsura în care își cere și caută o mai deplină întruchipare în împrejurările istorice date. Aceasta este condiția esențială pentru orice formă adecvată a vieții bisericești: să realizeze cât mai deplin conținutul Bisericii însăși în împrejurările istorice – dar este în același timp și limita dincolo de care schimbările nu mai pot trece. Se poate deci admite că procesul istoric al vieții bisericești ar fi putut să ia o altă cale și că alcătuirea Bisericii s-ar fi putut adapta în alte chipuri decât cele existente în prezent, cu condiția ca diferențele să nu aducă atingere și să deformeze conținutul Bisericii. Protestantismul era îndreptățit să dorească schimbarea alcătuirii Bisericii Catolice a Evului Mediu, ca fiind ceva ce nu mai răspundea nevoilor în condițiile unei noi epoci (iar Biserica Catolică s-a schimbat foarte rapid și substanțial, recunoscând astfel îndreptățirea acelor nevoi) și care într-un fel deforma natura Bisericii; însă protestanții înșiși au căzut sub o tiranie încă mai mare, întrucât s-au lepădat de învățătura dogmatică despre Biserică. Alcătuirea lor bisericească a rămas fără propriile nuclee, fără ceva care să o susțină, găsindu-se în afara Bisericii – deci schimbările îngăduite depășiseră limita dincolo de care deveneau vătămătoare.

Orice formă de viață bisericească este legitimă și acceptabilă atâta vreme cât se întemeiază pe dreapta învățatură dogmatică. Astfel că alcătuirea Catholicismului n-ar cere schimbări majore din partea noastră dacă abaterile învățaturii dogmatice despre Biserică ar putea fi îndreptate. Pe de altă parte, este de înțeles faptul că Biserica Catolică ar fi gata să primească întrutotul alcătuirea Bisericii Răsăritene numai dacă Ortodoxia ar primi învățătura despre autoritatea papală, adică învățătura catolică despre Biserică.

Învățătura dogmatică despre Biserică, la fel ca toate dogmele, nu este doar un adevăr teoretic: ea trebuie să-și afle răsfrângerea și întruchiparea în viață. Întruchiparea învățaturii dogmatice despre Biserică este alcătuirea canonică, însă, cu siguranță, această întruchipare nu poate fi niciodată una desăvârșită. Nici o formă de viață bisericească nu înfățișează în chip potrivit plinătatea învățaturii dogmatice, fiind doar o relativă apropiere de ea într-o împrejurare istorică anume. Așadar nu poate fi vorba de nici un fel de absolutizare a vreunei forme de viață bisericească, întrucât o astfel de absolutizare ar însemna așezarea unor forme empirice relative la nivelul adevărului absolut.

Însă, pe de altă parte, formele istorice nu sânt cu totul întâmplătoare: ele sânt întotdeauna o încercare valabilă de a înfățișa cât mai deplin natura Bisericii sau, în orice caz, câteva din aspectele sale. Lăuntric, în profunzimea lor, feluritele forme istorice sânt legate unele de altele prin temeliile învățaturii sale dogmatice. Aceasta este pricina pentru care orice schimbare trebuie să răspundă nu numai condițiilor istorice ce se preschimbă și nevoii adaptării la ele, ci și strădaniei spre mai deplină și mai potrivită înfățișare a naturii Bisericii în noile împrejurări istorice. Toate acestea înseamnă că orice schimbare devine legitimă și întemeiată atunci când noua formă de viață bisericească întruchipează mai deplin decât vechea formă veșnicul adevăr dogmatic despre Biserică. Sântem liberi să schimbăm și să creăm formele istorice ale vieții bisericești, dar nu întotdeauna sântem îndreptățiti s-o facem. În această problemă, precum îndeobște în Ortodoxie, avem o îmbinare de conservatorism și credincioșie față de tradiție, cu cea mai mare libertate și îndrăzneală.

Conștiința canonică nu-și poate afla temeiul de căpetenie în formele dezvoltate istoric, din pricina relativității și vremelniciei lor. Dacă încearcă să rămână dependentă de ele, aceasta va duce la o legătură nepotrivită cu formele istorice și la deformarea conștiinței canonice însăși. Ridicarea uneia din formele vremelnice ale vieții bisericești la

un statut permanent și neschimbabil devine de neocolit, ceea ce va duce la slăbirea și chiar pierderea legăturii critice cu formele vieții contemporane. Simțul istoriei piere sau este nevoit să piară și, o dată cu el, și orice fel de forță creatoare. Veșnic dinamica viață bisericească este înlocuită cu una statică: supunerea absolută față de relativ. Regula generală intră în vigoare și, sub înrâurirea ei, orice încercare de afirmare absolută a relativismului empiric duce la ceva absolut iar ceea ce este cu adevărat neschimbabil devine relativ. Conștiința canonică ajunge o frână ce încearcă a ține Biserica pe loc, înăbușind orice nou curent al vieții, nu doar pe cele de nedorit, ci chiar pe cele sănătoase. Desigur, te poți pune de-a curmezișul procesului istoric, i te poți împotrivi, dar istoria nu poate fi întârziată ori oprită. O epocă istorică diferită va trebui să-și accepte în chip firesc propria formă a vieții bisericești ca temei al conștiinței canonice. Ca urmare, nu mai poate exista o singură conștiință canonică, și fiecare perioadă va avea propria conștiință canonică, deci nu mai există un criteriu unic, ci mai multe. Absența unei singure conștiințe canonice rupe în bucăți istoria Bisericii și strică unitatea Bisericii însăși.

Dacă obârșia dreptei conștiințe canonice nu poate fi aflată în manifestările istorice ale vieții bisericești, atunci s-ar putea ca ea să fie găsită chiar în canoane, în legislația eclezială, adică să fie socotit canonic ceea ce corespunde canoanelor. Nu voi aborda extrem de complexa problemă a legăturii reciproce între conștiința juridică și normele juridice, însă aș vrea să subliniez un singur lucru: pentru a putea pune cu adevărat normele canonice la temelia conștiinței canonice este esențial ca normele să cuprindă și să hotărânească întregul vieții canonice din Biserică și întregul orânduiri sale, la fel ca, de pildă, legislația iudaică ce cuprindea și rânduia totalitatea vieții poporului Iudeu. Conștiința juridică iudaică a Vechiului Testament este exemplul clasic, și poate singurul exemplu de conștiință juridică deplin condiționată de normele existente. Faptul a fost cu puțință din pricină că normele Vechiului Testament, cel puțin în conștiința poporului Iudeu, fuseseră date o dată pentru totdeauna, avându-și obârșia în voia lui Dumnezeu.

Dacă însă ne aplecăm asupra legislației canonice vom descoperi trăsături nespuse de curioase. Biserica Ortodoxă nu a avut niciodată și nu are nici până azi un cod comun de legi bisericești comparabil cu codul de legi canonice al Bisericii Catolice. N-aș vrea nicidecum să se înțeleagă că Biserica Ortodoxă ar trebui să îndrepte această lipsă. Fiecare Biserică Locală are propria pravilă ce oglindește trăsăturile locale. Obârșia tuturor pravilelor se află în culegerile de legi bisericești compilate în Bizanțul medieval. Ele cuprind hotărâri ale autorităților bisericești culese din epoci istorice total diferite și din diferite Biserici, ca și edicte ale împăraților bizantini și un număr de rânduieli cu caracter pur local. În forma existentă în prezent, pravilele Bisericilor Locale nu pot sluji deplin ca îndrumar practic și, de fapt, ele au doar un interes istoric. Orânduirea actuală a Bisericii a depășit aceste pravile. Mare parte din normele lor nu se pot aplica în condițiile de astăzi, fiind schimbate și chiar înlăturate în unele Biserici autocefale. Alături de aceste pravile, Bisericile autocefale au publicat și continuă să publice propriile canoane, fie adăugându-le o parte de culegeri locale, fie publicându-le pe fiecare separat. Firește că nu există concordanță, nici lăuntrică nici exterioară, între normele ce alcătuiesc Pravila Canonică a fiecărei Biserici Locale.

Din toate aceste pravile ale Bisericilor Locale se pot scoate un număr de decizii ce se aplică întregii Biserici Ortodoxe. Ele sânt, în sens restrâns, canoanele întemeiate pe hotărârile Sinoadelor Ecumenice, Sinoadelor Locale și ale Sfinților Părinți ai Bisericii,

primite de întreaga Biserică. Aceste rânduieli au fost adunate de Biserica Rusă într-o culegere aparte numită *Kniga Pravil (Cartea Pravilelor)*. Chiar dacă Biserica le-a tratat cu deosebită prețuire, totuși ele erau supuse schimbărilor, adăugirilor și eliminărilor încă din vremea promulgării lor (cam din veacurile IX-X) și până târziu. Dar numai în cazuri extreme apariția unor noi decrete cuprindea și îndrumări despre abrogarea canoanelor corespunzătoare de mai înainte. Iată una din greutățile aplicării canoanelor, ce nu are exemple analoge în nici o altă formă de jurisprudență. În prezent, nu întotdeauna sântem în stare să determinăm care canoane sânt în vigoare și care nu. Putem astfel să spunem cu certitudine că anumite canoane nu mai sânt valabile, de pildă cele referitoare la primirea în Biserică a persoanelor din vechile erezii ce nu mai există, precum montaniștii, novațienii, arienii etc., și canoanele ce rânduiesc așezăminte dispărute din Biserică, precum rânduielile de pocăință. Este mai greu atunci când avem de-a face cu canoanele ce nu se mai țin de multă vreme, precum cele ce rânduiesc vârsta clericilor ori opresc mutarea preoților și episcopilor, sau cele referitoare la întrunirea sinoadelor, curțile judecătorești, canonisirile ecleziastice etc. Oare acestea pot fi trecute cu vederea întrucât nu mai sânt ținute, ori trebuie schimbată viața bisericească spre a îngădui numitelor canoane să fie din nou lucrătoare?

Având în vedere starea legislației bisericești descrise mai sus, este vădit că programul unui viitor Sinod trebuie să cuprindă problema codificării canoanelor. Este adevărat că nu avem o idee clară despre felul cum trebuie să arate o astfel de codificare. Este foarte posibil ca modelul de compilare a legilor generale pentru toate Bisericile Ortodoxe, care să le devină un *Corpus Juris Canonis*, să fie cel publicat recent de Biserica Catolică. Compilarea unui astfel de cod este puțin probabil să împlinească nevoile actuale ale Bisericii Ortodoxe și este puțin probabil ca el să devină o realitate. O culegere generală de legislație ortodoxă ar fi o inovație ce n-ar oglindi duhul Bisericii Ortodoxe. O unificare a legislației canonice ar presupune o uniformitate a alcătuirilor canonice ale vieții bisericești din Bisericile Autocefale cum lumea ortodoxă nu a mai cunoscut încă din vremea căderii Bizanțului. Uniformitatea administrativă exterioară a Bisericilor Locale ar fi ceva străin: ea ar contrasta cu unitatea lăuntrică, unitatea în Duh și în Credință. O culegere de legi comune ar încălca în chip silnic formele specifice de viață ale Bisericilor Locale și ar aduce prea puține foloase unității lor lăuntrice, duhovnicești. Însă chiar dacă un viitor Sinod ar încerca să alcătuiască o astfel de culegere, ar avea de înfruntat asemenea greutăți, încât n-ar fi în stare să le facă față. Cum ar fi cu putință să găsești o potrivire și să pui laolaltă toate deosebirile ce există în legislația Bisericilor Locale, mai ales acum când separatismul Bisericilor Locale individuale a ajuns la un nivel fără precedent în istoria Ortodoxiei?

În sfârșit, prin ce mijloace poate fi impus un astfel de compendiu, de vreme ce aceasta nu ar depinde numai de suprema autoritate Eclezială, ci și de autoritatea civilă din teritoriile unde se găsesc Bisericile? Putem cel mult să nădăjduim că va fi vorba doar de codificarea canoanelor fostelor Sinoad Ecumenice și Locale ce sânt recunoscute ca obligatorii și se aplică în prezent, la care să se adauge cele aprobate de un viitor Sinod.

Pe de altă parte, lipsa deplinei unități lăuntrice și exterioare nici nu este trăsătura cea mai caracteristică a legislației canonice. Caracteristica ei este incompletitudinea. În fapt, ea este cu totul lipsită de norme care, prin analogie cu legislația juridică, pot fi desemnate ca „fundamentale”. Cele mai complete culegeri canonice, nu doar răsăritene, ci și apusene, nu au canoane care să statornicească principiile generale și întemeietoare

ale orânduirii bisericești. Găsim în aceste culegeri un număr de canoane ce rânduiesc legăturile dintre episcopi, legăturile între preoți și diaconi, însă nu vom putea afla canoane care să definească principiul însuși al ierarhiei. Nu există nici o singură lege care să ceară Bisericii să aibă toate cele trei ranguri de clerici. Rânduiala de temelie a unei obști creștine păstorite de un episcop nu este de găsit. Acest lucru se vedește îndeosebi dacă băgăm de seamă cu câtă grijă rânduiesc canoanele dregătoria mitropolitului. Aceeași lipsă se poate afla și în alte chestiuni canonice, de pildă cea a proceselor juridice ecleziale, sau cele referitoare la Sfintele Taine ale Botezului, Împărtășaniei și Nunții. În cărțile de Pravile numitele lipsuri sânt înlocuite cu învățături din *Noul Testament* și din scrierile Părinților și Dascălilor Bisericii. Canoanelor Apostolice și poruncilor lui Hristos li se atribuie caracterul de norme canonice, deși nici un singur Sinod nu a legiuit care din ele trebuie socotite ca atare. Sântem atât de deprinși cu aceste lipsuri încât nici nu le mai băgăm în seamă, dar dacă vreun istoric ar încerca să descrie orânduirea Bisericii doar pe temeiul normelor canonice, ar săvârși niște greșeli destul de grave.

Aceeași greșală o fac cei ce încearcă să întemeieze conștiința canonică doar pe canoane. O asemenea încercare nu este nimic mai mult decât amăgire. Dacă normele canonice vorbesc despre niște lucruri anume sau manifestări ale vieții bisericești, atunci îndreptățirea lor poate fi judecată pe temeiul normelor canonice respective. Dar ce se poate spune despre un lucru pe care normele canonice nici măcar nu l-au prevăzut? Dacă este canonic doar ceea ce corespunde canoanelor, iar ceea ce nu corespunde este necanonic, atunci, așa cum am văzut, în canoane nu există referiri la câteva dintre cele mai însemnate și de temelie domenii ale alcătuirilor bisericești. Până la urmă, dacă socotim toată legislația canonică în întregul ei ca temei al conștiinței canonice, trebuie să acceptăm că fiecare Biserică Locală are parte de propria conștiință canonică, fapt ce nu numai că restrânge mărimea cuprinderii conștiinței canonice, dar înlătură până și puțința vreunui fel de evaluare canonică a unei Biserici Locale. Un astfel de concept nu îngăduie găsirea unei rezolvări a problemelor canonice aplicabile întregii Biserici Ortodoxe, ci îngăduie fiecărei Biserici Autocefale să-și rezolve doar propriile probleme. Acest lucru ar submina unitatea conștiinței ortodoxe ce ține laolaltă toate Bisericile Locale, chiar în lipsa legăturilor juridice reciproce, într-o Singură Biserică Apostolică. Separatismul și izolarea Bisericilor Locale, atât de vădite în prezent, pot fi explicate în parte prin această neîmplinire a conștiinței canonice.

Deși absența unității și completitudinii normelor canonice este o piedică în calea primirii lor ca temei al conștiinței canonice, totuși aceste semne ale creativității canonice nu trebuie condamnate din pricina lipsurilor respective. Legislația canonică nu a avut niciodată sarcina să statornicească normele și principiile întemeietoare ale orânduirii ecleziale. Ele fuseseră date o dată pentru totdeauna în învățătura dogmatică despre Biserică, care nu numai că a premers creativității canonice, ci a devenit temeiul și premisa ei. Creativitatea canonică în Biserică are sarcina să favorizeze acele lucruri ce ar face ca învățătura dogmatică despre Biserică să-și găsească o mai dreaptă și deplină întruchipare în condițiile istorice date ale orânduirii bisericești și să ferească viața Bisericii de abateri și rătăcire. Cuprinsul învățăturii dogmatice despre Biserică determină cuprinsul legislației canonice. O învățătură diferită despre Biserică ar duce negreșit la alte canoane, întrucât ele dau la iveală puterea lucrătoare în viața Bisericii. Hotărârile

bisericești sânt de fapt tâlcuirile canonice ale dogmei despre Biserică într-un anumit moment din istoria viețuirii sale. Principiile întemeietoare ale învățăturilor Bisericii nu intră în domeniul legii canonice, ci sânt parte a dogmaticii. Acest fapt dă normelor canonice o trăsătură aparte, ce le deosebește de normele juridice, iar legislației canonice îi acordă acele caracteristici ce fac din ea o legislație cu totul singulară.

Încercările de a extrapola conștiința canonică din formele istorice existente ale vieții bisericești sau din canoanele înseși sânt greșite, prin aceea că nesocotesc temeiurile vieții bisericești, acceptându-o doar sub înfățișarea ei empirică și vremelnică. Temelia dreptei conștiințe canonice nu poate fi trecătorul și vremelnicul, ceea ce ține de momentul istoric, ci acel lucru din lăuntrul său ce nu este trecător și vremelnic și nu depinde de condițiile și împrejurările istorice. Înseamnă că temeiul conștiinței canonice se poate afla doar în învățătura dogmatică despre Biserică. O asemenea conștiință canonică este foarte apropiată de conștiința dogmatică, deosebindu-se de ea doar prin orientare și scop. Ea este puterea ce pune în mișcare istoria Bisericii, având rostul de a realiza în fiecare moment înfățișarea deplină a învățăturii dogmatice în întruchiparea sa canonică. Ea rămâne fără schimbare între schimbătoarele forme ale vieții bisericești, fiind una singură pentru toate timpurile; și întrucât învățătura dogmatică rămâne neschimbată și unică, ea devine universală pentru toate Bisericile, căci toate Bisericile Ortodoxe mărturisesc o singură învățătură dogmatică. Numai ea deține criteriul corect și adevărat, nu doar pentru rezolvarea problemelor canonice individuale, ci și pentru evaluarea formelor canonice și judecarea caracterului canoanelor înseși.

Astăzi problema caracterului canoanelor, adică dacă ele sânt supuse schimbării sau rămân absolut neschimbătoare, are o deosebită însemnătate practică. Problema nu este nouă, fiind mereu scoasă la iveală de viața însăși. Sinodul Trulan i-a dat o rezolvare, înclinând către neschimbabilitatea canoanelor. Pe de altă parte, creativitatea canonică a fost reală de-a lungul existenței sale, și chiar edictele puterii imperiale abrogau de fapt dispoziții pur ecleziale. Cât de puțin constrânsă se simțea puterea imperială se poate vedea din părerile juriștilor din zilele lui Manuil Comnenul, care susțineau că edictele împărătești înlocuiesc nu numai *Codul lui Iustinian*, ci și culegerile de canoane. Este adevărat că acele păreri nu au primit întărire oficială și au fost cu totul uitate o dată cu căderea Bizanțului, însă hotărârea Sinodului Trulan a fost larg acceptată. Se întâmplă și azi, dacă nu în scrierile theologice, atunci în felurite cercuri bisericești, să găsim convingeri ce pun semnul egalității între canoane și formulările dogmatice în ce privește obligativitatea și neschimbabilitatea. Nu mai este nevoie să subliniem că o asemenea părere se poate ivi nu numai din confuzie theologică, ci și din ignoranță. A stărui asupra absolutei neschimbabilități a canoanelor este totuna cu a admite că nu doar generația noastră, ci și cele precedente, au fost excluse din Biserică. Este destul să cităm al nouălea Canon Apostolic ce hotărăște scoaterea din Biserică a tuturor laicilor (la fel ca al optulea canon pentru clerici) care „nu rămân la rugăciune și la Împărtășanie până la sfârșit.” Dacă toate canoanele sânt neschimbabile, atunci toate sânt și rămân în vigoare. Este puțin probabil ca un astfel de punct de vedere să fie pe placul celor ce îl apără. În plus, asemenea învățătură nu ține seama de starea legislației bisericești descrise mai sus.

Confuzia theologică provine de la neluarea în seamă a faptului că natura absolut neschimbabilă a dogmelor nu decurge din promulgarea lor de către Sinoade și primirea

lor de către Biserică, ci din faptul că ele sânt întruchiparea adevărului absolut. Formularea lor în Sinoade și primirea lor de către Biserică nu este decât mărturia solemnă a adevărului lor. Ele nu înfățișează vremelnicul, ci veșnicul; însă din când în când, asemeni canoanelor, ele trebuie să se preocupe de formele vremelnice ale vieții bisericești, chiar dacă, în limitele unei existențe empirice, acele forme pot fi socotite ca neschimbătoare.

Erudiția canonică nu poate accepta acest punct de vedere despre canoane. Pe de-o parte, putem găsi atât în literatura canonică ortodoxă, cât mai ales în cea romano-catolică, o altă părere, ce definește ca neschimbabile doar canoanele întemeiate pe Legea Dumnezeiască. Toate normele ce purced din Voia Dumnezeiască înfățișată în chip limpede în Scriptură și în Sfânta Tradiție sânt de natură neschimbabilă și absolută, iar toate celelalte norme țin de domeniul legii omenești și deci pot fi supuse schimbării. Desigur că un credincios nu poate să încalce cu bună știință caracterul absolut al Poruncilor Dumnezeiești, dar se vedește că deosebirea între *jus divinum* și *jus humanum* este departe de a fi sigură. În practică, cele mai multe dispute se iscă când se pune problema naturii unui decret sau altul: poate fi el atribuit legii Dumnezeiești ori celei omenești? Din acest punct de vedere, normele arătate în Evanghelie sânt de netăgăduit, dar în privința normelor aflate în Epistole nu ne putem pronunța întotdeauna în chip hotărât. În unele cazuri Apostolul Pavel arată limpede obârșia rânduielilor sale, în alte cazuri nu se fac asemenea trimiteri. Ar fi foarte greu să descoperim învățătura despre caracterul neschimbabil al normelor, întemeindu-ne pe Legea Dumnezeiască, în acele cazuri când unele norme au fost supuse schimbării în viața Bisericii. Chiar poruncile lui Hristos, dacă li s-ar da un înțeles canonic, ar dobândi un caracter vremelnic, fiind socotite ca obligatorii pentru anumite epoci și neobligatorii pentru altele (de pildă, cele referitoare la desfacerea căsătoriei și temeiurile sale). Alcătuirea bisericească a obștii din Corint descrie de Apostolul Pavel a dăinuit vreme de câteva zeci de ani. Nici așa-numita hotărâre apostolică – decizia Sinodului Apostolic din Ierusalim – nu a fost socotită de lungă durată. Nu este nevoie să mai dăm alte exemple de același fel, căci nu o dată am văzut cum absolutizarea vremelnicului duce la relativizarea veșnicului.

Numai printr-o dreaptă conștiință canonică se poate întemeia o legătură corectă cu canoanele. Nici măcar una singură din poruncile lui Hristos nu are caracterul unei norme empirice; toate sânt veșnice, neschimbătoare, toate se referă la domeniul învățăturii dogmatice despre Biserică, despre căsătorie, despre botez etc. Hristos nu a așezat nici un fel de alcătuire canonică Bisericii Sale și nici nu a dat norme canonice. „Cine a pus pre Mine judecător sau împărțitor preste voi?” (Lc. 12, 14). Încă din vremea Apostolilor puterea ce zămislește legea s-a aflat fără excepție în Biserică. Dreptul de „a lega și dezlega”, *potestas clavium* („puterea cheilor”), cuprindea și dreptul de-a așeza norme canonice. Astfel că nu poate fi vorba de împărțirea canoanelor între cele întemeiate pe Legea Dumnezeiască și cele întemeiate pe legea omenească. Toate izvorăsc din dreptul dat stăpânirii bisericești de-a promulga dispoziții care să întocmească rânduiala Bisericii. Mai important este faptul că dispozițiile pe care Biserica le dă și trebuie să le dea nu constituie temeiurile orânduirii bisericești, așa cum am văzut, ci au rostul de-a înfățișa o mai deplină și mai exactă întruchipare a acelor temeiuri în fiecare perioadă istorică dată. Ele sânt vremelnice, însă nu în sensul că o parte din ele este chemată la existență de un complex de pricini pur exterioare, ci în sensul că fac parte din ceea ce este vremelnic în Biserică. Ca dispoziții vremelnice, canoanele sânt schimbabile,

chiar și în cazul când fac trimitere direct la unul sau altul din cuvintele Apostolilor sau chiar ale lui Hristos. Desigur că acele cuvinte rămân absolute și neschimbabile în sine, dar ele nu aparțin canoanelor, ci arată doar că autoritatea bisericească, publicând hotărâri, socotește esențial să facă trimitere la temeiul dogmatic al dispozițiilor sale. Al cincilea Canon Apostolic cere depunerea prezviterului ori episcopului care săvârșește Sfânta Taină a Botezului cu o singură scufundare, câtă vreme Hristos Însuși poruncește: „Mergând, învățați toate neamurile, botezând pre ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” (Mt. 28, 19). Biserica poate schimba propria hotărâre canonică, măbind sau micșorând pedeapsa celor vinovați, dar aceasta nu supune schimbării cuvintele lui Hristos, întrucât ele nu aparțin unei norme canonice, ci învățaturii dogmatice despre Sfânta Taină a Botezului, careia hotărârea respectivă îi slujește drept tâlcuire.

Adeseori există ciudate puncte de contact între învățătura ortodoxă și protestantism, dar ele sânt doar puncte, dincolo de care încep deosebiri substanțiale. Principiul schimbabilității tuturor hotărârilor canonice în Protestantism are obârșii cu totul deosebite de Ortodoxie. Pentru noi, dincolo de schimbabilitatea canoanelor se află conștiința canonică sau, în ultimă instanță, învățătura dogmatică despre Biserică. Orice hotărâre canonică este legată de întruchiparea unui adevăr absolut ce stă la temelia conștiinței canonice. Dacă întruchiparea poate și trebuie să fie schimbată, adevărul aflat la temelia sa rămâne pururi neschimbător. Feluritele perioade istorice sau creșteri duhovnicești pot cere numai schimbări sau anulări ale învelișului exterior al adevărului, însă nu pot schimba adevărul însuși. Tocmai în învățătura despre alcătuirea Bisericii și tocmai în problema schimbabilității canoanelor Protestantismul nu a ținut seama de acest adevăr.

Putința schimbării canoanelor nu înseamnă că ele trebuie schimbate sau pot fi schimbate după bunul plac al oricărui membru al Bisericii ori chiar al unei întregi comunități bisericești. În ciuda unor amănunte, creativitatea canonică a Bisericii Ortodoxe în plinătatea ei ține de experiența de mai mulți ani a Bisericii și a conștiinței sale, a încercării ei de-a înfăptui învățătura Bisericii în feluritele epoci istorice. Noi nu facem decât să continuăm ceva ce nu a fost început de noi, chiar dacă sântem înclinați să credem că istoria începe cu noi. Așa se face că lucrarea noastră cuprinde întotdeauna un amestec de tradiție și creativitate, tradiția fiind susținătoarea creativității noastre și chează că nici creativitatea noastră nu va pieri o dată cu noi. Cu toate acestea, orice creativitate omenească este un fel de nimicire a trecutului, acel trecut ce a încetat de a mai fi tradiție creatoare, prefăcându-se în inerție și stagnare ce împiedică creativitatea. Putem și trebuie să schimbăm hotărârile bisericești, însă numai atunci când au încetat de a mai fi canoane, când nu mai pot să împlinească țelul nostru și al lor – de a îndrepta formele bisericești spre mai deplina și mai buna întruchipare a învățaturii despre Biserică, adică atunci când ele încetează a mai fi hotărârile prin care se poate înfățișa conștiința canonică. Există vremi când adevărul canonic este de partea celor ce încalcă unul sau altul dintre canoane, și nu de partea celor ce li se supun și cer supunere. Adevărul acestui paradox trebuie probat prin experiență; paradoxul se iscă din conflictul între o conștiință canonică înțeleasă ca principiu creator și criteriu suprem, și o conștiință canonică înțeleasă ca oarbă și moartă supunere față de litera legii, robie față de literă, ce-și află întruchiparea în canoane. Un conflict profund și tragic între două tipuri de conștiință canonică, din care doar una iese mereu la iveală ca moment creativ, iar cealaltă rămâne forma inertă și fosilizată a vieții bisericești.

A desemna canoanele drept prescripții bisericești înseamnă a înlesni – în chip pozitiv sau negativ – ca viața bisericească să-și întruchipeze mai îndeaproape învățătura dogmatică. Cu cât normele bisericești se apropie mai mult de învățătura dogmatică, cu atât mai mare este apropierea lor de însușirea neschimbabilității, dar neschimbabilitatea nu ține de canoane, ci de învățăturile dogmatice pe care ele le înfățișează. Prin urmare, credem că anumite hotărâri canonice ale Sinoadelor își vor păstra puterea până la sfârșitul timpurilor, iar pentru noi ele sânt sfinte, la fel ca dogmele pe care le întruchipează.

Conștiința canonică rămâne mereu una de-a lungul timpului, mereu egală cu sine. Prin unitatea ei, felurilele forme ale vieții bisericești nu sânt văzute ca momente separate în istorie, ci se leagă laolaltă într-un parcurs neîntrerupt ce unește întâiul pas al alcătuirii bisericești – alcătuirea harismatică – cu temelia orânduirii noastre ecleziastice. Aceasta ne îndeamnă să privim nu în urmă ci, prin prezent, înainte către viitor. În viața Bisericii Apostolice lucrul cel mai de preț nu era forma vieții, ci faptul că prin această formă viața bisericească realiza aproape deplin, ca o imagine ieșită din comun, învățătura dogmatică despre Biserică. Dacă am încerca să transpunem în chip mecanic acea alcătuire în viața noastră, am înfăptui încă și mai puțin idealul vieții bisericești decât în prezent. Putem doar să nădăjduim că conștiința noastră canonică va dobândi limpezimea ce o avea în vremile apostolice. Cu cât mai mult întruchipăm adevărul dogmatic în viața noastră bisericească, cu-atât mai mult ne vom apropia de vremile apostolice, chiar dacă în alcătuirea noastră exterioară ne-am îndepărta încă mai mult de ele.

Conștiința canonică cere de la noi o statornică creativitate în viața bisericească, însă nu doar creativitate, ci și noi forme, dacă este nevoie, precum și grija creatoare față de formele mai vechi, astfel ca ele să poată deveni pentru noi nu numai pricini de mulțumire de sine, ci cu adevărat forma în care s-a înfăptuit adevărul dogmatic. Tot așa, și canoanele trebuie abordate în chip creator. Dacă se întâmplă ca unele canoane să nu mai răspundă scopului lor, sântem obligați să le înlăturăm, căci nu numai ceea ce corespunde canoanelor este canonic, ci canoanele înseși pot fi „canonice” și „necanonice.”

Ar fi totuși o greșală să credem că conștiința canonică este atât de infailibilă încât poate fi determinantă pentru orice situație concretă. Nu există astfel de infailibilități în Biserica Ortodoxă, nu numai în sfera canoanelor, dar nici în domeniul dogmelor. Deformări vremelnice și pierderea direcției sânt întotdeauna cu putință. Cu toate acestea, adevărul a fost dat Bisericii, și deci sălășluiește mereu în ea, chiar atunci când poate nu sântem în stare să-l determinăm în mod oficial. Un alt punct de vedere ar arăta o lipsă de credință în Biserică, o înțelegere a Bisericii doar ca așezământ omenesc, și nu dumnezeiesc. Ceea ce nu este cu putință la nivelul unei orânduirii oficiale, este cu putință prin orânduirea harului.

CANOANELE BISERICII: SCHIMBABILE SAU NESCHIMBABILE?¹

I.

Biserica este întemeiată pe o stâncă: „Tu ești Petru, și pre această piatră voi zidi Biserica Mea, și porțile iadului nu o vor birui.” Cuvintele acestea se pot înscrie pe fruntariile celor mai de seamă biserici ale tuturor confesiunilor, inclusiv pe cea a Romei, însă firește, fără tâlcuirea romano-catolică. Credința că Biserica lui Hristos este de neclătit și de nebiruit cuprinde una din convingerile cele mai temeinice ale creștinătății. Într-o vreme de profundă criză mondială, la asfințitul parcursului istoric al omului, însușirea Bisericii de a rămâne neclătită este liman de pace pentru sufletul creștinesc. Fața pământului se schimbă; omenirea pornește pe căi necunoscute și necercetate, iar noi înșine, aidoma copiilor noștri, nu știm în ce fel de noi împrejurări ne va fi dat să trăim. Stâncă Bisericii va dăinui chiar și atunci când pământul pe care ne-am obișnuit să stăm se clatină și ne alunecă de sub picioare. „Deci tot cela ce aude cuvintele Mele acestea și le face, asemenea-voiu pre el bărbatului înțelept, carele a zidit casa sa pre piatră; și a căzut ploaie și au venit puhoaietele, și au suflat vânturile, și s-au pornit spre casa aceea, și nu a căzut, că era întemeiată pre piatră” (Mt. 7, 24-25). Cu-atât mai mult, ea va ține piept asalturilor omului: „Cerule și pământul vor trece, dară cuvintele Mele nu vor trece” (Mc. 13, 31). Între cele schimbătoare și mereu noi, numai ea rămâne neschimbătoare; între cele trecătoare, numai ea este veșnică.

Dar cum ar trebui să înțelegem și la ce anume ar fi să atribuim neschimbabilitatea în Biserică? Oare tot ce ține de Biserică este de neschimbat? În ce sens însăși Biserica este fără schimbare? Acestea sânt întrebările ce, sub o formă sau alta, stârnesc cugetarea creștină modernă. Nu sânt numai niște chestiuni academice, ci întrebări cruciale pentru viața creștină, întrucât de ele depinde răspunsul la o altă întrebare: Care ar putea și-ar trebui să fie atitudinea Bisericii față de viața modernă și problemele ei? Dacă tot ce ține de Biserică este de neschimbat și nu există nimic vremelnic în ea, înseamnă că Biserica se îngrijește de viața modernă doar în măsura în care trebuie să-și păstreze și să-și ocrotească sfințenia în existența lumii, spre a o conduce până la plinirea vremii. Aceasta presupune că Biserica este, într-o anumită măsură, retrasă din lume; există o singură cale – din lume către Biserică – dar nu există cale din Biserică către lume, ceea ce ar fi adevărat doar dacă Biserica împreună cu toți membrii ei ar putea părăsi lumea. Însă ea nu-și scoate membrii în afara lumii („că altmintrelea ar trebui să ieșiți din lume,” 1 Cor. 5, 10); și, deopotrivă, Biserica nu-i poate lăsa în lume, singuri. Biserica înfruntă lumea, nu pustia. Ea sălășluiește în lume și zidește în lume până la „plinirea vremii.” În legătura ei cu lumea, Biserica, pe lângă grija pentru propria dăinuire, are și preocupări practice. Dacă este așa, atunci în Biserică trebuie să existe nu numai ceea ce este neschimbabil, ci și ceea ce se schimbă; alături de cele veșnice, cele vremelnice. Deci unde

¹ Publicat mai întâi în rusește în *Jivoie Predanie*, Paris, 1936, YMCA Press, pp. 82-96.

oare se află veșnicul și vremelnicul în Biserică, unde este linia lor despărțitoare și care sânt legăturile dintre ele?

II.

Hotărârile dogmatice privesc adevărurile tainice ale credinței, ce sânt neschimbătoare și obligatorii pentru toți, afară de timp și absolute. Dar oare în Biserică domeniul celor veșnice și neschimbabile se limitează numai la dogme? Pe lângă dogme, mai avem și hotărâri canonice ce legiuiesc rânduiala din afară și alcătuirea Bisericii. Cum trebuie privite aceste hotărâri? Țin ele oare de tărâmul vremelnicului și, ca urmare, sânt schimbătoare sau, asemeni dogmelor, sânt cuprinse în tărâmul celor veșnice, ori cel puțin sânt legate de cele veșnice și absolute din Biserică? Răspunzând întrebării, Protestantismul spune că hotărârile canonice sânt rodul lui *jus humanum* și, prin urmare, pot fi modificate, fie separat, fie împreună. Catolicismul deosebește între *jus divinum* și *jus humanum*. Deciziile canonice întemeiate pe legea Dumnezeiască sânt neschimbabile și absolute, și nici o autoritate bisericească nu le poate anula. Dogmele se deosebesc de deciziile canonice doar prin conținut. Deciziile pornite din *jus humanum*, care cuprinde și *jus ecclesiasticum*, sânt supuse schimbării și chiar abrogării de către autoritățile bisericești îndrituite. Astfel Protestantismul și Catolicismul, fiecare în felul său, fac deosebire între neschimbător și schimbător, între tărâmul celor veșnice și tărâmul celor vremelnice în Biserică. Tărâmurile celor veșnice și celor vremelnice corespund cu ale dumnezeiescului și omenescului, *jus divinum* și *jus humanum*. Cele două sfere sânt despărțite cu totul, ajungând să fie de sine stătătoare. Însă răspunsul dat nu este cel potrivit căci, deși pune în lumină existența a două sfere în Biserică, nu statornicește nici un fel de împreună-lucrare ori atingere între ele.

Care este răspunsul Bisericii Ortodoxe? Lăsând de-o parte părerea primită mai nou, sub înrâurirea Catolicismului, după care deciziile canonice se împart în decizii întemeiate pe *jus humanum* și *jus divinum*, existența lui *jus humanum* este necunoscută Ortodoxiei. În orice caz, ea nu era cunoscută nici Bisericii din vechime și nici Bisericii Sinoadelor Ecumenice. Sinodul Trulan, înregistrând hotărârile obligatorii, adăuga: „Și nimănu-i este iertat a schimba canoanele mai nainte arătate sau a le desființa, sau a primi, afară de acestea, alte canoane” (Canonul 2).² Al Șaptelea Sinod Ecumenic proclama încă și mai hotărât și apăsător că „cu bucurie primim Dumnezeieștile canoane și întărim așezământul lor întreg și nestrămutat, date fiind de trâmbițele Duhului Sfânt, de prealăudații Apostoli, și de către cele șase sfinte Soboare a toată lumea și de către cele locale, adunate spre a da astfel de așezăminte, și de către sfinții noștri Părinți. Căci dânșii, fiind toți luminați de unul și același Duh Sfânt, au hotărât cele de folos”, deoarece „dacă prorocescul cuvânt ne poruncește să păzim în veac mărturiile lui Dumnezeu (*ta martyria tou Theou*) și să viețuim întru ele, învederat este că ele rămân deapurarea neclătite și nemișcate” (Canonul 1).³

² Traducere de Dr. Nicodim Milaș, în *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. I, Arad, 1931, p. 307.

³ Ibid., pp. 490-491.

Existența lui *jus humanum* era necunoscută și sholiaștilor bizantini ai veacului al doisprezecelea. Cu toate acestea, în vremea Sinoadelor Ecumenice, ca și mai înainte ori mai târziu, hotărârile canonice au fost anulate și schimbate de către Biserică, în cea mai deplină formă a viețuirii sale și prin puterea ei cea mai înaltă, Sinoadele – ele însele schimbând hotărârile Sinoadelor de mai înainte. Sinodul Trulan, după ce proclamase neschimbabilitatea canoanelor, scrie în vestitul Canon al Doisprezecelea, ce introducea celibatul pentru episcopat: „Deoarece noi ne străduim mult ca totul să se facă spre folosul turmei de sub mâna noastră, am hotărât ca în viitor nicidecum să nu se mai întâmple una ca aceasta. Iară aceasta nu o zicem spre desființarea sau răsturnarea celor apostolicește legiuite, ci pentru că purtăm grijă de mântuirea și de propășirea spre mai bine a norodului, și ca stării ieraticesți să nu i se facă vreo prihană.”⁴

Jus humanum nu există în Biserică; toate hotărârile sânt dumnezeiește-însuflete („fiind cu toatele luminate de unul și același Duh”) și trebuie să rămână nepieritoare și de neclătit. Înseamnă oare că Biserica Ortodoxă, tăgăduind *jus humanum*, în contrast cu Protestantismul, recunoaște doar *jus divinum*? Atunci cum se poate susține despre canoane că sânt nepieritoare și de neclătit, când ele se preschimbă, chiar dacă schimbarea nu înseamnă totodată pervertirea ori anularea deciziilor anterioare? Întrebarea țintește către un paradox aproape evident. În fapt, cum se pot înțelege cele săvârșite de Sinodul Trulan când schimbă Canonul Apostolic privitor la îngăduirea căsătoriei episcopatului, introducând celibatul, și în același timp afirmă că hotărârea nu anulează ori denaturează canonul? Încercarea de-a înțelege afirmațiile Sinodului Trulan trebuie să fie deopotrivă o încercare de-a limpezi învățătura ortodoxă despre vremelnic și veșnic în legislația canonică.

⁴ Ibid., p.334.

III.

Gândirea creștină se mișcă între doi poli: câtă vreme ei rămân în hotarele Creștinismului, unul se cheamă monofizism iar celălalt este îndeobște numit nestorianism. Cu alte cuvinte, conținutul gândirii creștine este conturat de către doctrina calcedoniană. Pe lângă legătura sa directă cu întrebările legate de firile lui Hristos, dogma calcedoniană are un înțeles aparte în învățătura Bisericii. Biserica Noului Legământ este norodul ales al lui Dumnezeu (1 Pt. 2, 9). Norodul ales al Noului Legământ în totalitatea sa alcătuiește Trupul lui Hristos, al cărui cap este Însuși Hristos (1 Cor. 12, 22; 27). A te sălășlui în Biserică înseamnă a fi cuprins în Trupul lui Hristos, a te face mădular al Său prin împărtășirea cu trupul lui Hristos. „Paharul binecuvântării pre carele binecuvântăm, au nu împărtășire este sângelui lui Hristos? Pâinea carea o frângem, au nu împărtășirea trupului lui Hristos este? Căci o pâine, un trup cei mulți sântem; că toți dintru o pâine ne împărtășim” (1 Cor. 10, 16-17). Adunarea Euharistică este soborul norodului ales al lui Dumnezeu împreună cu Hristos Dumnezeu, în prezența Lui; este soborul Bisericii, căci unde se adună doi sau trei în numele Său, acolo se află și El; este plinătatea Bisericii, căci Hristos întreg este de față în Jertfa Euharistică. Așadar, adunarea euharistică întruchipează concret și tainic Biserica; această întruchipare are loc în realitatea empirică și are ea însăși un aspect empiric.

Asemenea Euharistiei, Biserica are o realitate empirică și o natură empirică. Natura ei duală este natura duală a organismului său dumnezeiesc și omenesc, similară îndoitei firi a lui Hristos. Legătura dintre natura empirică și cea duhovnicească decurge din formula calcedoniană: neîmpărțit, nedespărțit, neschimbat și neamestecat. Ființa nevăzută, duhovnicească a Bisericii se manifestă prin natura ei empirică. De-aceea împărțirea Bisericii în văzută și nevăzută, caracteristică Protestantismului, este greșită, întrucât nimicește realitatea empirică a Bisericii. Biserica este una, așa cum Hristos este unul, văzut și nevăzut în același timp. Deplinătatea Bisericii este conținută în nevăzut, care cuprinde în sine în chip nedespărțibil Biserica cea văzută; însă nu se contopește cu cea văzută și nici nu o înghite. La fel și Biserica văzută cuprinde plinătatea Bisericii, nu doar partea vizibilă de sine stătătoare. Împărțirea Bisericii în văzută și nevăzută este nestorianism ecleziologic, și deci o respingere a naturii dumnezeiești și omenești a Bisericii, întrucât Biserica văzută este inevitabil legată doar de realitatea empirică. Existând într-o realitate empirică, Biserica, prin firea sa empirică, pătrunde în istorie și se înveșmântează ea însăși în țesătura istoriei.

Alcătuirea organică a Bisericii ca Trup al lui Hristos presupune o anume rânduială, *taxis*, ce decurge din însăși esența Bisericii. Această rânduială este legea vieții bisericesti și a orânduirii sale, descoperită ca adevăr absolut, ca învățătură dogmatică. Ea cuprinde învățături despre alcătuirea trupului Bisericii, întocmirea societății ecleziale, ca și doctrinele despre ierarhia bisericască, Sfintele Taine etc. Ordinea nu privește doar esența duhovnicească a Bisericii, ci și țesătura ei empirică, întrucât cea din urmă este nedespărțibilă de cea dintâi, fiind legată în mod organic de ea.

Contrar părerii lui R. Sohm, alcătuirea bisericească nu s-a dezvoltat în ordinea unui proces istoric, datorită pătrunderii legii în Biserică. Alcătuirea Bisericii nu este legată de lege ca atare, ci decurge din însăși esența Bisericii. Încă de la începuturi Biserica a pătruns în istorie ca societate cu o formă de alcătuire determinată. În așa-numita perioadă harismatică Biserica avea deja alcătuirea bine determinată a existenței sale istorice. Este adevărat, comunitățile creștine timpurii abia începuseră să se înveșmânteze în țesătura istoriei, dar țesătura era străvezie și prin ea se vedea limpede esența adevărată a Bisericii.

Formele existenței istorice a Bisericii sânt destul de felurite; pentru cel familiarizat cu istoria Bisericii faptul este atât de învederat, încât nu mai trebuie dovedit. În decursul istoriei, o formă istorică a fost înlocuită cu alta. Totuși, în ciuda feluritelor forme istorice, descoperim în toate un anumit sâmbure statornic. Acel sâmbure este învățătura dogmatică despre Biserică; cu alte cuvinte, Biserica Însăși. Formele istorice ale vieții bisericești sânt înrâurite de cuprinsul învățăturii dogmatice. Viața bisericească poate dobândi doar acele forme ce se potrivesc cu esența Bisericii și sânt în stare să înfățișeze acea esență în împrejurările istorice date. De-aici decurge că o schimbare în cuprinsul învățăturii dogmatice despre Biserică trebuie să dea naștere unei denaturări în doctrina despre rânduiala și alcătuirea trupului bisericesc, iar aceasta își va găsi întruchiparea în formele existenței istorice a Bisericii. Chiar în vechime, în vremea de început a creștinătății, obștile ereticilor aveau o alcătuire deosebită de cea aflată în Biserica Universală. Cu cât doctrina despre Biserică era mai deformată, cu-atât mai puțin semăna alcătuirea acelor obști cu cea a Bisericii, iar în cazurile extreme, în obștile gnostice, nu se mai păstra nimic în comun cu ea. Felurimea alcătuirilor bisericești aflate astăzi în Romano-catolicism, Protestantism și Ortodoxie se explică în mare măsură prin felurimea învățăturilor dogmatice despre Biserică. Pe de altă parte, unitatea învățăturii dogmatice duce la o unitate de temelie a formelor istorice ale vieții bisericești. Comunitățile Bisericii Universale din primele veacuri ale creștinătății au ivit aceleași alcătuiri bisericești, în ciuda totalei lipse de legături administrative între ele și a lipsei unei legislații canonice comune.

Învățătura dogmatică despre Biserică se întruchipează în formele istorice ale vieții bisericești. Cu toate acestea, întruchiparea nu este niciodată deplină, ci rămâne relativă. Viața istorică a Bisericii nu este în stare să întruchipeze esența Bisericii în plinătatea ei, ci doar s-o aproximeze mai mult sau mai puțin. De-aceea, posibilitatea vreunei forme canonice ideale este exclusă. Recunoașterea existenței unei forme ideale ar conduce la o nepotrivită absolutizare a relativității alcătuirilor istorice ale Bisericii. Biserica trăiește în cuprinsul vieții istorice de obște a vremii sale. Formele ei istorice, spre deosebire de cele dogmatice, sânt în mare măsură înrâurite de împrejurările generale ale viețuirii în istorie. Învățăturile dogmatice sânt un factor statornic și nedependent de procesul istoric, dar sânt învățăturile întruchipate în țesătura istoriei, care este supusă neconținut feluritelor schimbări. Biserica nu-și schimbă formele de existență istorică în mod întâmplător ori samavolnic, și nici nu se adaptează vieții contemporane urmând pasiv mersul vremurilor.

Împrejurările istorice înrăuresc formele vieții bisericești, dar nu în sensul că prescriu feluritele schimbări din viața Bisericii, căci Biserica însăși, din străfundurile

esenței sale, își schimbă formele existenței istorice. Biserica se străduiește ca, în împrejurările istorice date, să-și găsească o formă care să întruchipeze cât mai deplin și total esența Bisericii, Biserica însăși și învățătura ei dogmatică. Ajungem astfel la o concluzie foarte însemnată: legătura dintre existența istorică a Bisericii și esența ei este de așa natură încât existența istorică este însăși forma în care esența Bisericii se întruchipează în istorie. Folosind această formulă, este ușor de explicat de ce recunoașterea unei singure forme ideale de existență istorică a Bisericii ar corespunde unei absolutizări nepotrivite a acelei existențe. Dacă ar fi existat o asemenea formă, atunci s-ar fi recunoscut că existența vremelnică a Bisericii a încetat de a mai fi vremelnică și că Biserica s-a despărțit de viața istorică de obște. Mai mult, aceasta ar fi dus la uitarea aspectului empiric al Bisericii, ce nu poate fi absolutizat și nici înghițit de către natura duhovnicească a Bisericii. Uitarea naturii empirice este celălalt pol din doctrina despre Biserică: monofizismul bisericesc.

IV.

Legătura între formele vieții bisericești și esența Bisericii se statornicește prin decizii canonice. Până în prezent, nu s-a ajuns la o soluționare a întrebării dacă aceste norme au caracter legal sau nu, și de asemenea dacă se poate admite existența legii ecleziastice în Biserică sau, așa cum crede Sohm, ea ar veni în contradicție cu esența Bisericii. Nu a fost soluționată nici problema esenței legii, punctul principal al întrebării. Lăsând cu totul de-o parte această chestiune, este esențial să scoatem în relief felul cum canoanele se deosebesc de normele legale obișnuite. Cele din urmă statornicesc și reglementează ordinea în organismele obștești ce aparțin cu totul existenței empirice. Chiar admitând că ele pun în concordanță viața organismelor obștești cu „spiritul legii” (*Rechtsgefühl*), nu ieșim din domeniul empiricului, căci „spiritul legii” este el însuși o valoare empirică.

Pe de altă parte, Biserica este un organism divino-uman, însușire esențială ce o deosebește de toate celelalte organisme ce nu au o natură divino-umană. Canoanele nu statornicesc ordinea aflată la temelie acestui organism (care este înfățișată în dogmele despre Biserică); ele nu fac decât să reglementeze alcătuirea canonică a Bisericii, în așa fel încât să poată descoperi cât mai bine esența Bisericii. De-aceia în literatura canonică nu se află decizii pe care, prin analogie cu jurisprudența, le-am putea desemna drept „fundamentale”⁵. Canoanele modelează dogma sub forma unor norme ce trebuie urmate în viața bisericească, spre a fi în concordanță cu învățăturile dogmatice. Canoanele sânt un fel de tâlcuiri canonice ale dogmelor pentru un moment anume al existenței istorice a Bisericii; ele sânt de fapt un izvod, o pravilă a formei de viață pentru obștea Bisericii, înfățișând adevărul despre rânduiala vieții bisericești, însă urmând mai curând existența istorică decât înfățișând adevărul în forme absolute.

Pornind de la această însușire a canoanelor, împărțirea lor între cele întemeiate pe legea Dumnezeiască și cele întemeiate pe legea omenească trebuie lepădată cu toată hotărârea. Ceea ce în hotărârile canonice este pomenit ca lege Dumnezeiască nu se aplică la canoane, ci la definițiile dogmatice. Oricum am defini legea, canoanele nu țin în nici un fel de domeniul legii. Toate cele din Scriptură se raportează la sfera credinței și moralității, iar Hristos nu a lăsat definiții canonice ce ar putea determina alcătuirea Bisericii în existența ei istorică. Cu toate acestea, este oare cu putință să ajungem la încheierea că toate canoanele se întemeiază exclusiv pe legea omenească, numai pentru că lipsesc canoanele întemeiate pe legea Dumnezeiască? Recunoaștem – și trebuie recunoscut – că există unele canoane ce de fapt se referă la legea omenească. Ele sânt mai ales hotărâri diriguitoare, ce privesc treburile Bisericii. Totuși Biserica nu a confundat aceste decizii cu canoanele, deosebind întotdeauna între *kanones* și *nomoi*. Am mai putea atribui legii omenești deciziile bisericești neîntemeiate pe învățături dogmatice, ci pe socotințe de natură neecleziastică; dar, în același timp, nu putem spune că toate canoanele primite de Biserică sânt lipsite de har și sânt neecleziastice. *Jus humanum* reglementează doar organismele empirice. Dacă în Biserică ar fi existat doar legea

⁵ Vezi articolul meu „Kanonii i kanonickoe soznanie”, *Puti*, Nr. 39 (1933). (N. aut.)

omenească, Biserica ar fi aparținut exclusiv domeniului realității empirice. Învățătura protestantă ce susține că definițiile canonice se întemeiază doar pe legea omenească este încheierea de neocolit ce decurge din învățătura protestantă asupra Bisericii: Biserica văzută este o valoare empirică și, ca urmare, legea omenească își face în mod firesc lucrarea în Biserică. Nestorianismul ecleziologic se răsfrânge astfel în domeniul canonic, prin recunoașterea lui *jus humanum* ca singurul său principiu călăuzitor.

Atunci când Protestantismul recunoaște numai prezența legii omenești în Biserică, își dovedește consecvența lăuntrică, în acord cu propria învățătură dogmatică. Însă pentru Biserica Ortodoxă o asemenea recunoaștere contrazice doctrina Bisericii. Ca organism, Biserica este omenească și dumnezeiască, și plină de har. În Biserică totul este plin de har: *Ubi ecclesia, ibi et spiritus Dei, et ubi spiritus Dei, illic ecclesia et omnis gratia*, „Unde se află Biserica, acolo este și duhul lui Dumnezeu, iar unde este Duhul lui Dumnezeu, acolo este Biserica și plinătatea harului” (Iraen. III, 24, 5). Deci până și simplele decizii bisericești sânt înzestrate cu har. Ele, asemeni dogmelor, sânt adevăruri descoperite. Formula „Părutu-s-a Duhului Sfânt și nouă” se poate aplica deopotrivă hotărârilor dogmatice și celor canonice. Potrivit celui de-al Șaptelea Sinod Ecumenic, cele din urmă sânt legiuri „Dumnezeiești” (Canonul 1). Natura duală a Bisericii, definită la Calcedon, se opune atât nestorianismului ecleziologic cât și monofizismului ecleziologic. Prin urmare, obârșia divino-umană a deciziilor canonice este mărturisită de Tradiție. Dacă este nevoie să vorbim despre lege în Biserică, atunci n-ar trebui să vorbim despre lege divină și umană ca entități separate, dezlegate una de cealaltă, ci ar trebui să vorbim de o singură lege divino-umană. Voința Bisericii (voința sa divino-umană) se face arătată prin deciziile canonice, astfel ca formele sale istorice de existență să-i întruchipeze esența.

Hotărârile canonice, întocmai ca dogmele, sânt dumnezeiește-insuflate, însă de aici nu trebuie să se înțeleagă că unele ar fi aidoma cu celelalte. Deosebirea între dogme și canoane nu stă în obârșia ființării lor, ci în faptul că dogmele sânt adevăruri absolute iar canoanele sânt aplicări ale acelor adevăruri în existența istorică a Bisericii. Dogmele nu privesc viețuirea vremelnică, pe când canoanele sânt vremelnice. Însă aspectul lor vremelnic nu le împuținează natura dumnezeiește-insuflată, căci vremelnicia nu privește acea natură. Ele sânt vremelnice în înțelesul că se aplică la ceea ce este vremelnic, formele istorice ale existenței Bisericii. Adevărul înfățișat de canoane este absolut în sine, însă cuprinsul canoanelor nu este adevărul însuși, ci felul cum adevărul trebuie înfățișat într-o formă istorică dată din viața Bisericii. Canoanele înfățișează veșnicul în vremelnic. Vremelnicul este „cum”-ul, modul de întrebuițare, pe când veșnicul este ceea ce se întrebuițează.

V.

Problema schimbării ori neschimbabilității canoanelor se rezolvă prin caracterul lor veșnic și vremelnic. Formele istorice ale Bisericii sânt flexibile și modificabile, căci esența Bisericii se întrupează în anumite împrejurări istorice. Hotărârile canonice urmăresc formele istorice, întrucât îndreaptă acele forme spre o mai deplină întruchipare a esenței

Bisericii. Ele se schimbă, dat fiind că viața bisericească suferă schimbări în feluritele împrejurări istorice. Dacă împrejurările istorice în care trăiește Biserica ar dăinui de-a pururi, atunci canoanele n-ar suferi nici o schimbare. Ca adevăruri ale descoperirii Dumnezeuiești, ele sânt de netăgăduit – „primim dumnezeieștile canoane și întărim așezământul lor întreg și nestrămutat” (Canonul 2 Trulan) – însă în înțeles relativ, nu absolut; ele sânt nimerite numai pentru vremea lor. Adevărul dogmatic de temelie al canoanelor nu poate fi schimbat; doar întrebuițarea și întruchiparea lui într-un canon poate fi preschimbată de existența istorică a Bisericii.

Întocmai cum în fizică o forță poate acționa numai dacă are un punct de sprijin, asemenea și canoanele sânt lucrătoare doar când au un punct de sprijin în împrejurările vieții bisericești pentru care au fost date. Când punctul de sprijin nu mai dăinuie, canoanele ajung a fi nelucrătoare; fie că încetează a mai lucra cu totul, fie că suferă schimbări ori, ca să fiu mai limpede, sânt înlocuite cu altele. Dacă restrângem aria cercetării noastre la canoane în înțelesul lor cel mai îngust, adică hotărârile Sinoadelor și ale Sfinților Părinți, vom descoperi o seamă de canoane cu totul de neîntrebuițat în viața bisericească de azi, ca de pildă toate deciziile privitoare la reprimirea în Biserică a celor căzuți, ca și la unele dregătorii ce nu mai ființează ori au fost înlocuite cu altele, precum *horepiscopoi*, *oikonomoi*, *ekdikoi* etc. Aflăm chiar unele hotărâri pe care în prezent conducerea Bisericii nu le mai cere a fi îndeplinite. În veacul al patrulea conducerea Bisericii cerea tuturor celor prezenți la Liturghie să se împărtășească (Canonul Apostolic 9 și Canonul 2 al Sinodului din Antiohia) dar, ca urmare a noilor împrejurări de viață, Biserica a renunțat la această cerință. Din aceeași categorie fac parte și canoanele ce rânduiesc mutarea episcopilor și clericilor dintr-un ținut în altul. Numărul exemplilor de acest fel poate fi încă mult sporit, căci în realitate cele mai multe hotărâri canonice cuprinse în *Pidalion* nu se mai pot aplica vieții bisericești actuale în înțeles literal. Chiar când se aplică, aceasta nu se mai face în înțelesul cu care au fost date. În vechile canoane se varsă mereu noi înțelesuri, astfel că de fapt se dă la iveală o nouă hotărâre, însă înfățișată în vechea formă: adeseori vechea decizie canonică s-a contopit în așa măsură cu noul conținut, încât cel vechi este cu totul șters din amintirea Bisericii. Canonul 12 de la Antiohia îl îndrumă pe episcopul osândit să facă apel la „un sinod mai mare de episcopi.” Potrivit cu domeniile patriarhale alcătuite mai târziu ca entități juridictionale, „sinodul mai mare de episcopi” a fost privit ca sinodul episcopilor de pe teritoriul unui patriarhat. Astfel Valsamon, tâlcuind acest canon, scrie: „Canonul spune că un (episcop) depus trebuie să facă apel nu la împărat, ci la un sinod mai mare de episcopi. Din această pricină, un (episcop) depus, de pildă de către mitropolitul Efesului ori Thessalonicului, se cuvine a fi îndrumat să facă apel la Patriarhatul Ecumenic.” „Sinodul mai mare al episcopilor unei dioceze” amintit în Canonul 6 al Întâiului Sinod Ecumenic este înțeles întocmai la fel. Totuși, așa cum dovedește Canonul 14 de la Antiohia, sinoadele din Antiohia și Constantinopol socoteau drept „sinod mai mare” nu sinodul patriarhal, ci un sinod regional lărgit cu episcopi din regiunile învecinate. Înțelesul corect al faimoaselor Canoane 6 și 7 ale Întâiului Sinod de la Nikeia rămâne neclar pentru prezent sau, în orice caz, controversat.

În vremea activității sinodale creatoare Biserica și-a sporit, și-a înlocuit și și-a preschimbat vechile decizii canonice. Odată cu aceasta, „cuprinsul de neclătit al canoanelor” – chiar al celor preschimbate – nu a fost încălcat. Dacă noile hotărâri oglindeau neprefăcut Biserica, atunci învățătura dogmatică ce slujise drept temei atât

noilor cât și vechilor canoane rămânea neschimbată. Vechiul canon continua să oglindească un adevăr, însă doar pentru o vreme trecută. Tocmai așa a acționat și Sinodul Trulan când a socotit că este de trebuință și potrivit cu vremea să introducă celibatul pentru episcopat, hotărând ca toți episcopii hirotoniți mai nainte să-și lase soțiile. Sinodul avea dreptate să scrie că dădea la iveală o nouă decizie „nu spre desființarea sau răsturnarea celor legiuite apostolicește, ci pentru că purtăm grijă de mântuirea și de propășirea spre mai bine a norodului.” Canonul Apostolic era o decizie canonică; el înfățișa învățătura dogmatică despre ierarhia bisericească, însă înfățișa ierarhia potrivit cu vremea sa. Când împrejurările istorice ale vieții s-au schimbat, a fost nevoie să apară o nouă decizie, spre a înfățișa aceeași învățătură dogmatică. Faptul că conștiința canonică a Sinodului Trulan era sau nu justă, este o problemă de alt ordin, însă e cât se poate de limpede că perioada istorică a Sinodului Trulan se deosebea mult de vremurile apostolice. Semnul schimbărilor ce avuseseră loc în împrejurările istorice era chiar cererea lui Iustinian ca aspiranții la episcopat să fie necăsătoriți, adică fie celibatari, fie văduvi fără copii.

Dacă organele conducerii bisericești, mai ales în perioadele de scădere a creativității, nu urmează cum se cuvine realitatea Bisericii, atunci viața bisericească însăși va înlocui această neîmplinire. Astfel apar datinile bisericești, care dobândesc neconținut statutul unor canoane. Biserica dă întotdeauna mare însemnătate datinii, mai ales când se întemeiază pe tradiție. „O datină nescrisă a Bisericii trebuie păzită ca o lege” (*Nomocanon*, articolul XIV). În astfel de cazuri datina slujește ca adăugire la o tâlcuire a deciziilor canonice. Însă datina poate înlocui lipsa de creativitate canonică atât în chip pozitiv cât și negativ. Este de ajuns să aducem doar câteva exemple dintre cele mai izbitoare. Canonul 9 Apostolic și Canonul 2 de la Antiohia, pomenite mai sus, rânduiesc ca „toți credincioșii ce intră în biserică și ascultă Scripturile să rămână la rugăciune și la Sfânta Împărtășanie.” După tâlcuirea îndătinată, s-a ajuns să se înțeleagă că acest canon cere doar prezența, nu și participarea la Sfânta Împărtășanie. Tâlcuind Canonul 2 de la Antiohia, Valsamon scrie:

Citește ce se scrie în Canoanele Apostolice (8 și 9) și potrivit cu ele înțelege canonul de față, și spune că cei ce se lipsesc de Sfânta Împărtășanie (pomeniți aici) nu sânt cei ce o tăgăduiesc sau, cum au spus unii, cei ce se lipsesc de ea din cucernicie ori smerenie (căci cei dintâi n-ar trebui doar îndepărtați, ci afurisiți ca eretici; dară cei de al doilea fel sânt vrednici de iertare, din pricina cucerniciei și spăimântării în fața sfințeniei), ci aceia ce din mândrie și disprețuire părăsesc Biserica înainte de Sfânta Împărtășanie și nu așteaptă să vadă dumnezeiasca împărtășire cu Sfintele Taine.

Tâlcuirea nu se încheie aici, căci același Valsamon scrie ceva mai încolo:

Iar întrucât unii spun: de ce oare Patriarhul Ecumenic, în sfânta zi a Învierii, nu așteaptă până la sfârșitul Liturghiei ci, ridicându-se de pe scaun, pleacă după Evanghelie? Acelora le răspundem: pentru că Dumnezeiasca Liturghie, în adevăratul înțeles, are loc după citirea Sfintei Evanghelii... După Evanghelie începe slujirea preacuratei jertfe fără de sânge, și din această pricină Patriarhul este îndreptățit să plece înaintea aceleia și după Sfânta Evanghelie, necălcând canoanele. În acest chip, nimenea

nu păcătuiește de pleacă fie înainte, fie după Evanghelie, dacă, firește, o face de nevoie ori din pricini binecuvântate și de netăgăduit.

Un alt exemplu: Canonul 9 al Sinodului Trulan oprește pe clerici să țină cârciumă (*kapelion*). După Sinodul Trulan, în Bizanț a ieșit obiceiul de-a se îngădui clericului să stăpânească o cârciumă, cu condiția să nu o chivernisească personal. În legătură cu aceasta, Zonaras scrie că „dacă un cleric stăpânește un asemenea așezământ (o cârciumă) și o dă în arendă altuia, nu va fi păgubit în ce privește chemarea sa.” Iar Valsamon scrie și mai clar: „Canonul de față rânduiește ca un cleric să nu aibă cârciumă; adică nu trebuie să se îndeletnicească cu meseria de cârciumar; căci de are cârciumă în chip de proprietar și o arendează altora, nu face un lucru nou, de vreme ce-l fac și mănăstirile și mai multe biserici. Deci citește în locul lui *energein* (a făptui, a lucra) cuvântul *ekhein* (a avea)”.

Asemenea datini aduc în minte cuvintele Sfântului Chiprian: *non quia aliquando erratum est, ideo semper errandum est* – „să nu se săvârșească greșeli sub cuvânt că ele s-au săvârșit în trecut” (Ep. 73, 22). Adevăratul înțeles al deciziilor Bisericii este uitat ori deformat, iar locul lor este luat de datini fără temei în canoanele bisericești! Perspectiva istorică s-a pierdut iar apariția unei datini este pusă în legătură cu trecutul îndepărtat, binecuvântat de lucrările Părinților Bisericii ori de Sinoadele Ecumenice. Astfel ia naștere o falsă tradiție ce nimicește natura divino-umană a Bisericii, căci face ca viața bisericească să se abată de la temeiurile sale dogmatice. Inerția acestei false tradiții poate fi biruită numai prin reînnoirea canonicității creatoare.

VI.

Așa cum am văzut, învățătura ortodoxă recunoaște în principiu putința modificării deciziilor canonice. Mai bine spus, Biserica cere o atitudine creatoare în ce privește viața contemporană. Biserica cercetează viața contemporană ca subiect și material al creativității sale. Din această pricină, doctrina neschimbabilității canoanelor, cu care ne întâlnim adesea în prezent, reprezintă respingerea lucrării creatoare și a atitudinii creatoare față de viața contemporană. De altfel, nu avem cum să dăm de-o parte situația istorică în care trăim, căci însăși viața modernă pătrunde în Biserică, iar dacă lipsește atitudinea creatoare față de ea, acceptarea pasivă este de neocolit; va avea loc o simplă adaptare la ea, iar adaptarea **pasivă** este întotdeauna dăunătoare vieții bisericești.

Mai mult, doctrina neschimbabilității canoanelor ajunge să aplice toate deciziile existente la oricare formă a vieții istorice a Bisericii. Asemenea doctrină eronată este de obicei dedusă din premisa caracterului „dumnezeiesc” al canoanelor, premisă justă în esență. Însă în practică ea conduce la afirmarea în Biserică a voinței **omenești** în locul celei divino-umane. Însușirea deciziilor canonice de a fi dumnezeiește-insuflate se definește prin faptul de-a înfățișa voința Bisericii, îndreptată astfel încât viața Bisericii în împrejurări date să se potrivească cu învățătura ei dogmatică. Încercarea de-a aplica deciziile Bisericii când împrejurările pentru care au fost date nu mai există duce la rezultate potrivnice, pricină pentru care o asemenea strădanie devine întruchiparea voinței omenești în locul celei divino-umane. Nimeni nu pune la îndoială caracterul dumnezeiește-insuflat al îndrumărilor canonice date de apostolul Pavel în cea dintâi Epistolă către Corintheni; însă dacă am încerca să aplicăm acele îndrumări și să reînviem artificial așezăminte precum cel al prorocilor, al apostolilor, al darului limbilor, al darului tălmăcirii etc., am isca cele mai mari tulburări cu putință în viața bisericească contemporană. Întoarcerea vieții bisericești la primele veacuri ale Creștinătății ar însemna lepădarea istoriei. Grija Bisericii nu se întoarce îndărăt spre veacurile trecute, ci este îndreptată spre prezent și viitor.

Adevărata înțelegere a Tradiției nu stă în repetarea mecanică a trecutului, ci în izvorul neîntreruptului șuvoi al vieții și creativității, în harul neîmpuținat ce sălășluiește în Biserică. În sine, duhul deciziilor canonice ține de această adevărată Tradiție, unde ele slujesc la „mântuirea și propășirea spre mai bine a noroadelor.” Au existat și vor continua să existe culegeri de decizii canonice, însă din ele va lipsi totdeauna **întâiul canon**, cel mai însemnat și de temelie. Va lipsi, fiindcă el se găsește în Tradiție, iar în acest canon se cuprinde **înțelegerea** Tradiției canonice. Canonul acesta ne spune că deciziile canonice sânt canonice doar când îndeplinesc cerința căreia i-au fost sortite: să slujească ca întruchipare canonică a învățăturilor dogmatice în formele istorice ale existenței Bisericii.

Este greu de aflat în istoria Bisericii un alt moment care să ceară atât de stăruitor o atitudine creatoare față de viața contemporană pe cât vremea de azi. Împrejurările istorice bine cunoscute ale vieții bisericești ce s-au statornicit și cristalizat de-a lungul veacurilor se schimbă acum din temelii; noul nu mai seamănă cu nici un chip vechiului.

Conștiința Bisericii nu poate să se împace cu gândul adaptării mecanice la viața modernă, căci aceasta ar însemna înfrângerea ei de către viața modernă. Pornind din profunzimile și esența ei, Biserica încearcă să descopere în mod creator acele forme de existență istorică unde învățăturile dogmatice se pot întruchipa cât mai deplin. Noile forme de viață istorică presupun o lucrare canonică creatoare. Biserica nu poate viețui doar cu legislația canonică existentă, care de fapt este legislația Bisericii Bizantine sporită cu deciziile Bisericilor Locale. Biserica are dreptul să-și săvârșească lucrarea canonică creatoare în toate timpurile, nu doar într-o perioadă de timp anume.

Indiferent cât de expusă criticilor ar putea fi această lucrare, ea nu poate fi totuși ocolită. Orice strădanie creatoare este amenințată de puțința greșelii. Dacă în trecut au existat greșeli în deciziile doctrinare ale unor Sinoade, cu-atât mai mult sânt ele cu puțință în domeniul canoanelor. Greșelile apar când deciziile nu pun viața Bisericii laolaltă cu doctrina ei, ci mai curând despart doctrina de viață. Obârșia unor asemenea greșeli se află în voia omenească, ce adeseori rătăcește, primind plâsmuirile drept adevăruri, iar uneori stă chiar împotriva voii Bisericii. *Jus humanum* se strecoară în Biserică sub chipul tâlcuirii existenței sale istorice. Cu cât este mai întins domeniul lui *jus humanum* în Biserică, cu atât mai neprielnice devin formele istorice ale existenței Bisericii, iar pentru esența Bisericii devine cu atât mai anevoios să străbată prin țesătura istoriei. Pătrunzând în Biserică, legea omenească tinde să prefacă Biserica dintr-un organism divino-uman plin de har într-o instituție juridică. Binecunoscutul stadiu de dezvoltare numit instituționalism ecleziastic amenință să pervertească în mod vădit viața bisericească, căci amenință să nimicească viețuirea în har a Bisericii.

Păcatele Bisericii istorice se află în acest domeniu. Este de-ajuns să pomenim sistemul de constrângere împrumutat de legislația canonică din viața lumescă: închiderea silnică în mănăstiri, închisorile pentru clerici în reședințele episcopilor, sistemul de răscumpărare din rânduielele pentru pocăință, drepturile „ctitorilor”, atât în întregul lor cât și în feluritele lor răstălmăciri, ce au dus la prefacerea bisericilor și mănăstirilor în bunuri de vânzare, schimb, moștenire sau danie; mănăstirile cu viață de sine, cu obștile lor ce le-au prefăcut în așezăminte de credit etc. Dar nu este nevoie să înmulțim exemplele, căci indiferent cât de însemnate ar fi abaterile de la duhul deciziilor canonice, ele nu sânt și nici nu vor fi vreodată în stare să nimicească viețuirea în har a Bisericii. „Porțile iadului nu o vor birui.” Încet și sigur, viața bisericească mătură din cale deciziile ce nu-i sânt firești și îndreaptă deformările pe care le aduc în realitatea Bisericii.

Totuși greșelile în legislația canonică nu se datorează în primul rând, ori exclusiv, creativității, ci dimpotrivă, sânt o decădere a creativității, o stingere a Duhului, palida amorțeală a morții. De-a lungul perioadelor creatoare a existat și va continua să existe destulă tărie în Biserică spre a pune față în față minciuna cu adevărul. Greșelile pot fi ocolite numai printr-o limpede și dreaptă conștiință canonică și cu condiția ca creativitatea canonică să rămână mereu în plinătatea harului din Biserică. Este cu neputință să ne păzim de greșală refuzând a fi creativi, întrucât însăși această lepădare a creativității este o greșală și mai mare și o siluire a voinței divino-umane, înlesnind încă mai mult lucrarea lui *jus humanum* în Biserică. Numai Biserica, cu puterile ei binecuvântate, este în stare să se păzească de greșelile creativității – *ubi ecclesia, ibi et Spiritus Dei* („Unde este Biserica, acolo se află și Duhul lui Dumnezeu”) – iar

Mângâietorul, Duhul Cel Sfânt, „acela pre voi va învăța toate și vă va aduce aminte toate cele ce am grăit vouă” (In. 14, 26).

VII.

Cele vremelnice ca întruchipare a celor veșnice, cele stricăcioase ca întruchipare a celor nestricăcioase: în acest chip se leagă vremelnicul cu veșnicul în legislația canonică; același lucru are loc și în Biserică, unde vremelnicul se îmbină cu veșnicul, încât dacă cineva absolutizează vremelnicul și stricăciosul, însuși veșnicul și nestricăciosul se relativizează. Această îmbinare izvorăște din chiar esența Bisericii ca organism viu divino-uman. Viața este în Biserică însăși, și ea însăși sălășluiește în viață, în „lume”, neputând să iasă din lume, în măsura în care natura empirică este prezentă în ea. Astfel că Biserica nu înfruntă pustia, ci lumea, unde are îndatoriri creatoare și ziditoare. Biserica, în mod creator, caută în împrejurările istorice ale existenței sale acele forme de viață unde poate să-și întruchipeze cât mai deplin esența, dobândind astfel capacitatea de-a înrâuri realitatea contemporană. Înrâurirea creatoare asupra vieții nu înseamnă însușirea acestei viețuiri, care adeseori se leapădă ea însăși de Biserică. Însă fie că este lepădată ori primită, Biserica își aduce lumina și judecata în lume, schimbându-și neconținut formele istorice de existență. Aflându-se în lume, ea vedește lumea „de păcat și de dreptate și de judecată” (In. 16, 8).

Starea nepreschimbabilă și nepieritoare a Bisericii ține de neștrămutarea **vieții** sale ce nu poate fi copleșită de către lume. Cu cât mai înspăimântător este prezentul și mai sumbru viitorul, cu-atât mai tare devine stânca Bisericii, iar noi ne ținem cu atât mai sigur pe ea.

Prin formele sale istorice de existență, Biserica nu numai că ființează în istorie, ci și istoria sălășluiește în Biserică. În Biserică și prin Biserică procesul istoric își împlinește rostul: se străduiește să ajungă la țelul său cel mai de pe urmă, la punctul său culminant. Parafrazând cuvintele unui cărturar protestant german, s-ar zice că „întreaga istorie a Creștinătății până în ziua de azi, istoria sa lăuntrică reală, se întemeiază pe așteptarea Parusiei”. Biserica se străduiește să meargă înainte, așteptând neconținut a Doua Venire, după care neîncetat suspină: „Vino, Doamne Iisuse!”

Cuprins

CANOANE ȘI CONȘTIINȚĂ CANONICĂ _____	3
CANOANELE BISERICII: SCHIMBABILE SAU NESCHIMBABILE? _____	35
I. _____	35
II. _____	37
III. _____	39
IV. _____	42
V. _____	43
VI. _____	47
VII. _____	50

Distribuție:
S.C. Egumenița S.R.L.
O.P. 3
C.P. 301
800730 Galați
tel./fax: 0236-326.730
e-mail: bunavestire@geniusnet.ro
www.egumenita.ro